

MODERN SERAMİK SANATINDA KALİGRAFİNİN KULLANILMASI

Serkan İLDEN¹, M.Ecem AY^{2*}

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölüm Başkanı.,
A.N.S. Kampüsü Afyonkarahisar

²Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. A.N.S. Kampüsü Afyonkarahisar
* mecem_ay@hotmail.com

Özet: Ham maddesi kil olan ve insanlığın zekâsıyla ortaya çıkan seramik, en basit tanımıyla, pişmiş toprak anlamına gelmektedir. Günlük yaşamda, teknoloji ürünlerinde ve en önemlisi sanat alanında kullanılmaktadır. İnsanın yerleşik hayata geçmesinden günümüze kadar olan süreçte seramiğin tüm dönemlerde gündelik yaşamın yanı sıra sanatsal açıdan da çok fazla kullanılması, bu malzemenin çok zengin bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Zaman içerisinde estetiğe önem veren insanlığı yapmış olduğu seramiklere farklı değerler yüklemiştir. Bunlardan biri de kaligrafi sanatıdır. Bu çalışmada; sanatın interdisipliner olabilme özelliğinden yola çıkılarak modern seramik sanatında form ve anlatı dili olarak kaligrafinin nasıl kullanıldığını konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Seramik Sanatı, Kaligrafi, Modern Sanat, Sanat

The Usage Of Calligraphy In The Modern Ceramic Art

Abstract: The ceramic, its raw material is a kind of clay and raised as a result of human intelligence, can be defined simply as a hard, baked soil. In daily life, it is used in the technological products and most importantly in the field of art. So much usage of it in the field of art beside usages in the daily life during the periods from at the beginning of sedentary life indicates that this substance has very rich contents. Human beings who always care about the aesthetics have set different values to ceramics. One of them is the art of calligraphy. Particularity based on the characteristics of interdisciplinary art for ceramic, this study will be focused on how to used it as a form and also narrative language in the modern ceramic art

KeyWords: Ceramic, Ceramic Art, Calligraphy, Modern Art, Art

1. GİRİŞ

Yazı tarih öncesi çağlarda bireyler arasında ya da sonraki devirlere bilgi aktarımına yönelik iletişim kurma gereksinimi sonucu ortaya çıkmış ve gelişimi günümüze kadar süregelmiştir. Kaligrafi adı ile anılan güzel yazı yazma sanatı ise yazıya işlevselliğinin ötesinde biçimselliğiyle görsel değer kazandıran ve birçok sanatçıya ilham kaynağı olan bununla birlikte geçmişten günümüze kadar sürekli özgün tasarımlarla kendini yenileyebilen bir sanat dalıdır. Tarihsel süreç içerisinde kaligrafinin Seramik sanatında kullanımı geleneksel anlamdaki uygulamaları dışında özgün tasarımlarıyla iki boyutlu yüzey tasarımları ya da üç boyutlu seramik form olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada; sanatın interdisipliner olabilme özelliğinden yola çıkılarak, modern seramik sanatında form ve anlatı dili olarak kaligrafinin kullanılması konusu üzerinde durulacaktır.

Ham maddesi kil olan ve insanoğlunun zekâsıyla ortaya çıkan seramik, en basit tanımıyla, pişmiş toprak anlamına gelmektedir. Günlük yaşamda, teknoloji ürünlerinde ve en önemlisi sanat alanında kullanılmaktadır. Genel anlamda seramik şöyle tanımlanmaktadır; "Organik olmayan malzemelerin oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntemler ile şekil verildikten sonra, sırlanarak ve ya sırlanmayarak sertleşip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir." [1]

İnsanın yerleşik hayata geçmesinden günümüze kadar olan süreçte seramiğin tüm dönemlerde gündelik yaşamın yanı sıra sanatsal açıdan da çok fazla kullanılması, bu malzemenin çok zengin bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca dayanıklılık özelliği de seramiği tüm uygarlıklarda ve günümüzde vazgeçilmez bir günlük kullanım eşyası veya haberleşme alanından sanayiye kadar değişik maksatlarla kullanılabilen malzeme haline getirmiştir. Anadolu, Yunan, Mezopotamya, Uzakdoğu uygarlıklarına ait olan seramik buluntular, insanoğlunun seramikle, çok yönlü ve yoğun bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Seramiğin kullanıma yönelik özelliği, insan yaşamındaki yerinin önemli bir nedenidir.[2] Zaman içerisinde estetiğe önem veren insanoğlu yapmış olduğu seramiklere farklı değerler yüklemiştir. Seramik nesnelere, sanat başta olmak üzere günlük kullanım eşyalarında, dini ritüellerde, mimari yapılarda, askeri ve sivil sanayi üretimlerinde vb. birçok alanda görmektediriz. Seramiğin sanatsal kullanımında form arayışı sürecinde özellikle insanoğlunun hayalinde ve yaşamsal alanında ortaya koymuş olduğu imgelemler doğrultusunda bir biçimlendirme göze çarpmaktadır. Bu imgelem arayışında faydalanılan formlardan biri de kaligrafik biçimlerdir.

Yazılı iletişim olanaklarının görselleştirilmiş ve estetik boyutlar kazandırılmış hali olan Kaligrafi, estetik kaygısı ve tasarım kuralları göz önünde bulundularak harfler arasındaki uyumun düzenlenmesi, kâğıt ya da farklı yüzeyler üzerine kalem veya fırçayla uygulanan güzel yazı yazma sanatıdır. Hemen her ülke ve kültürün kendini anlatmada kullanmış olduğu sembolik formların sistimli bir düzenlenmesi olan harfler ve bunların bir yüzeye uygulanmış hali olan yazı, ait olduğu kültürün de etkisiyle biçim ve düzenleniş olanağına kavuşmaktadır. Estetik boyutla biçimlenmiş olan kaligrafi, dünya üzerinde var olmuş veya varlığını halen sürdüren hemen her kültür tarafından kullanılmaktadır. Ait olduğu kültürün özelliklerini ve beğenilerini yansıtan Kaligrafinin özellikle el yazısındaki estetik somutluğun, ruhtaki güzelliği yansıttığına inanılan İslam ülkelerinde daha fazla sevilerek uygulandığı ön plana çıkmaktadır.

Resim1. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin 1860 tarihli zerendud bir levhasında Türk tasavvuf hayatına damgasını vurmuş tarikat ulularından Mevlanâ Celaleddin-i Rumi'nin ismi böyle istiflenmişti. [5]

Diğer taraftan İslam coğrafyasında yüzey tasarımına yönelik sanat eserlerinin genellikle yazıdan çıkışlı olduğu görülmektedir. Bununla beraber Avrupa ülkelerinde de kaligrafi özellikle matbaanın günlük kullanımın önemli bir unsuru oluncaya kadar çok sevilerek kullanılmış ve kitap sanatları alanında çok önemli yapıtların oluşmasına katkı sağlamıştır. Matbaanın günlük kullanımında kendine büyük bir yer edinmesi ve dolayısıyla çok pahalı ve zahmetli olan, bunun neticesinde de sınırlı üretilen yazma eser üretiminin azalmasına bağlı olarak, kaligrafiye yönelik azalan ilgi 19. yüzyıla gelindiğinde sanatta yaşanan değişim rüzgârlarından etkilenerek tekrar gündeme gelmiştir. Zira Kaligrafi yüzey tasarımlarının yanı sıra, üç boyutlu form olarak

da faydalanılan bir biçimlendirme ögesidir. İki boyutlu veya üç boyutlu olarak üretilen bununla birlikte estetik, tarihsel değer ve belge niteliği ile kabul gören bu eserlerin, ahşap, pişmiş toprak, doğal taş gibi çeşitli malzemelerle uygulanmış olduğu görülmektedir. Kaligrafik öğelerin, seramik sanatında vazolar, çanaklar, objeler gibi üç boyutlu formlarda ve mimaride kullanılan çini, çini mozaik, tuğla gibi yüzey kaplama elemanlarında da yaygın olarak kullanıldığı ve halen da kullanılmakta olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi 19. yy.daki toplumsal olaylar ve bilimsel çalışmalar sosyal hayatın tüm kurumlarında olduğu gibi sanatta da köklü değişimlerin meydana gelmesinde etkili olmuştur. O dönemdeki sanatçılar sanat ve bilimsel disiplinlerle iç içe çalışmaktadırlar. 19. yy. sonunda Avrupa'da geçmişe, Doğu Coğrafyasına ve Kara Kıta Afrika'nın gizemli yaşantısına yönelik başlamış olan ilgi ve merak, sanatçıları yapıtlarında bu coğrafyanın kültürel yaratılarına karşı ilgili ve araştırır hale getirmiştir. Klee, Mathieu, Picasso gibi sanatçıları yapmış oldukları yapıtlarda önemli oranda etkileyen doğu dünyası ve kaligrafi artık dünya sanat literatüründe kendine ait bir yer edinmeye başlamıştır.1895-1905 yılları arasında Avrupa'da doğan ve Amerika'da da yayılmaya başlayan modern ve soyut bir akım olan Art Nouveau'da bu süreç içerisinde yer almış ve doğuda var olan bir tutumla yapıtlarında süslemeci bir bakış açısını ortaya koymuşlardır. Rölyefli yüzeyler, sır altı dekorlar, sade natüralist desenler, Art Nouveau seramiklerinin genel özellikleridir. Geçiş olarak da değerlendirilen Art Nouveau'da zarif ve ince formlar, kıvrık süslemeler dikkat çekmektedir. Bu süslemeci tavır özellikle doğu ve İslam ülkelerinde görülen dekorlama tavrı ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Art Nouveau akımında görülen süslemeci etki seramikte de kendini göstermiştir. Öyle ki görsel olarak irdelendiğinde ortaya konulan yapıtta dekorun formun önüne geçtiği görülmektedir. Yazı tasarımlarında da bu dönemde değişiklikler dikkat çekmektedir.[3] Bu süreç içerisinde Avrupa'da kaligrafi sanatının tekrar popüler hale gelmesi de Sanat ve El Sanatları Hareketi (Arts and Crafts) ile William MORRIS eliyle olmuştur. Diğer taraftan Edward JOHNSTON ve öğrencisi Eric GİLL gibi kaligraflar, dönemin getirilerinden ama en çokta Morris'ten etkilenerek Batı Kaligrafisini sürdürmüşlerdir.[4]

Dünya Modern Seramik Sanatında kaligrafi ögesi birçok seramik sanatçısını etkilemiştir. Zira Modern Sanat anlayışında ortaya çıkan yaklaşımlar da, sanatçıların ürettikleri sanat eserlerinde kullanılan malzemenin yanı sıra sanatta önemli olanın estetik duyarlılık ve içerik olduğu farkındalığı kendini göstermiştir. Günümüzün sanat anlayışı, sanatlar arasındaki sınırları orta-

dan kaldırmakta, 20. Yüzyılda yaşamın her alanında oluşan değişimler bu etkileşime, yoğunluk kazandırmaktadır. Sanat olgusu artık sadece doğayı yansıtmakla kalmamış, ifade özgürlüğü ve anlatım dili zenginliğini kazanmaya başlamıştır.

Resim 2.,3. Picasso'ya ait seramik çalışmalar [6]

Bu özgün olma süreci sanatçıları sadece ait oldukları kültürün kendilerine kattıkları ile yaratı sürecine girmeleri sınırlandırmasını ortadan kaldırmış, farklı ve beklide daha önceleri öteki olarak kabul edilen kültürlerle paylaşım içine sokmuştur. Dünyaca ünlü sanatçılar artık farklılığı bir farkındalık olarak görmüş ve yaratıları bu bakış açısıyla zenginleşmiştir. Örneğin Picasso'nun eserlerinde Grek alfabesinin ve eserlerinin izleri görülebildiği gibisanatçı bu farkındalıkla geleneksel tavrın yanında modern olarak adlandırılan kübist bir tutumla yapıt üretimi sergilemiştir.

Resim 4. Paul Klee "Kucaklaşma" 1939, Kağıt Üzerine Karışık Teknik, 9 1/2 x 12 1/4 inç. [7]

Resim 5

Resim 6-7

Resim 5. 6. 7. Eli NEDELICHEVA, Sanatçının bu üç çalışmasında Picasso, Klee ve kufi yazı etkileri gözlemlenmektedir. [8]

Keza Bulgar seramik sanatının en önemli çağdaş yorumcusu olarak anılan Eli NEDELICHEVA' da eserlerinde kendi köklerinden daha çok farklı kültürlerden etkilendiği görülmektedir.

Resim 8. Georges MATHIEU, İsimlessiz, 1951, Tual üzerine yağlı boya 120x160 cm [9]

Resim 9. Khaled Ben SLIMANE'ya ait seramik çalışma [10]

Genellikle soyut dışavurumcu bir tavır ile sanat üretimi yapan sanatçıların çıkış noktası olarak faydalandıkları farklı kültürel yaratılar içerisinde önemli bir yer tutan kaligrafik öğeler sadece iki boyutlu yüzeylerde değil formun kendisi olarak üç boyutlu olarak da çalışılmıştır. Artık sanatçı için esinlendiği kaynak sanatı ifadesinde kullandığı araç olmaktan çıkmış sanatında ulaşmak istediği amacın tam olarak kendisi olmuştur. Öyle ki bir zamanlar farklıyı arayış içerisinde keşfedilen ötekiler, değişen dünya algısı içerisinde sanatın dili haline gelebilmiştir. Sadece doğayı yansıtmakla kalmayan soyut dışavurumcu yaklaşımlarıyla, esinlendikleri kaligrafik formları kendi sanatsal anlatı diline çeviren ve dolayısıyla da farklı bakış açıları sağlayan sanatçılar günümüz modern sanatçılarına da ilham kaynağı olmakta, resim, seramik, grafik gibi sanat alanlarına önemli katkılar sağlamaktadırlar. Bu değişim sürecinin bir sonucu olarak Kaligrafi, Avrupa'da son 20 yıldır çağdaş bir sanat formu olarak yeniden canlandırılmaya çalışılmakta, günümüzde modern iletişim kaynakları içinde yazılı iletişimde görselliği ve estetik anlatısıyla popülerlik kazanmaya başlamaktadır. Avrupa ülkelerin yanı sıra Amerika'da da çeşitli genç kaligraflar bu yeniden doğuş çabalarına katkıda bulunmakta ve bu sanatı grafik tasarımın yanı sıra diğer sanat dallarını da destekleyen bir araç olarak daha da geliştirmektedirler.

Bununla beraber bazı Modern Türk Seramik sanatçılarının da yapmış oldukları iki veya üç boyutlu seramiklerde kaligrafiden özellikle de Arap kaligrafisinden etkilendikleri görülmektedir. Modern Türk Seramik Sanatında bu tarz çalışmalar İsmail Hakkı OYGAR ile başlamıştır. OYGAR, Modern Türk seramik sanatının Avrupa açılmasında öncülük etmiş, plastik sanatların gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Eserlerinde geleneksel tavrı koruduğu görülmektedir.

Resim 10-11. İsmail Hakkı OYGAR, Seramik Çalışmaları, [11-12]

İsmail Hakkı Oygar'a ait iki çalışma; İlk çalışmasında kazıma tekniği ile röl-yefik dekor uygulaması yer alırken ikinci çalışmasında fırça dekoru ile yapmış olduğu çalışma kaligrafi öğesini çağrıştırmaktadır.

Seramik sanatında kaligrafiden yararlanan bir başka sanatçımız ise Zehra ÇOBANLI'DIR. Çobanlı çalışmalarını İslam kaligrafisinden ve Osmanlı Seramik Sanatlarından esinlenilerek yapmış, kaligrafik unsurları kullanarak çağdaş bir anlatım dili oluşturmuştur. Eserlerinde seçmiş olduğu renklerin form ve dekorla olan bütünlüğü gözden kaçmamaktadır.

Resim 12. Zehra ÇOBANLI Mavi Dönem Seramik Çanak [13]

Dünyaya ince çıdarlı seramik çanaklarıyla ün salan Alev EBUZZİYA SİESB-YE eserlerinde kaligrafik öğeyi kullanan bir başka seramik sanatçımızdır. Seramikteki naif tavrıyla yapmış olduğu o incecik çanaklar ve üzerindeki kaligrafik dekor geçmişle modern çizginin bir göstergesidir. Bir başka modern çizginin güzelliklerini de Canan DAĞDELEN'DE görmekteyiz. Sanatçı, İslam kaligrafisinin etkilerini eserlerinde yansıtmaktadır. Eserlerindeki sadelik dikkat çekmektedir. Yalın zemin üzerine kullandığı renkli çizgisel tavrıyla Osmanlı ve Selçuklu çinilerindeki bezemelere de gönderme yapmaktadır.

Kaligrafiyi ajur tekniğiyle buluşturarak, bıçağın keskinliğiyle yumuşak zarif dokunuşlar elde edebileceğimizi gösteren Sevim ÇİZER, bize ve seramiğin iç boşluğunu da yansıtmak istemiştir. Eserlerinde estetik kaygı taşıyan Tüzüm KIZILCAN, üç boyutlu ahşap çalışmalarıyla kaligrafi sanatının disiplinli yapısını, görsel zarafetini estetikle buluşturan Devrim ERAKALIN, yine kaligrafinin dokusal izlerini yansıtan Enver GÜNER gibi sanatçıları kullandıkları yöntem ve yorumlamalarıyla yeni kuşak seramikçilere ilham kaynağı olmuşlardır. Kullandıkları kaligrafik öğeler geçmişten günümüze geçişi dile getirirken, seramik sanatında geleneksel yazıya ait bu modern arayışlar çağımız simgelerine dönüşerek yansıtılmaktadırlar. Batıda Mary WHITE, Wasma CHORBACHI, Taimei Hiroaki MORINO gibi daha birçok sanatçı eserlerinde kaligrafi sanatını kullanmışlardır.

2. SONUÇ

İlk çağlarda insanların gereksinim sonucu ortaya çıkan yazı, daha ileriki tarihlerde yerini farklı eylemler içerisinde estetik kaygıyla birleşerek araç olmaktan çıkıp insan hayatında bir tasarım öğesi olarak yerini almıştır. Yazı, Modern seramik sanatında birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. 20.yy da her türlü olanaklardan yararlanan sanatçılar kaligrafi sanatını da kullanarak biçim ve içerik olarak farklı eserler ortaya çıkarmışlardır. Modern sanat diye adlandırılan süreçte plastik sanatların çeşitli kollarında etkin olarak kullanılan kaligrafi, seramik sanatında da hem yüzey düzenlemesi hem de üç boyutlu form olarak heyecan verici düzenlemelerle kullanılarak yeni bir anlam kazandırmıştır.

Seramik sanatçıları ise bu süreçte geleneksel unsurları da kullanarak kendilerine özgü tasarımlarıyla geçmişten günümüze bir geçiş sağlamak ve modern seramik sanatına biçimsel ve içerik olarak yeni bir bakış açısı daha sağlamaktadırlar. Sanatın geçmişten de beslenebilmesi, farklı kültürlerin birbirini ötekileştirmeden yeni arayışlara kaynaklık etmesi olarak karşımıza çıkan modern sanat dönemi ve bu dönemin önemli bir çıkış noktası olan çağdaş sanat süreci içerisinde sanatçılar eserlerinde kendilerini anlatabilmek için kendi kültüründe var olmayan bununla birlikte dünya kültürel mirasının ortak yaratısı olan nesnelere yadsımadan yaklaşmış ve bu yaratıları kendi kültürel dünyası içerisinde bir bütün olarak görmesini sağlamıştır. Bu noktada genellikle üç boyutlu formlandırma ürünü olarak var olan seramik sanatı hem biçimsel hem de dekoratif bezeme unsuru olarak kendi çıkış nok-

tasına yeni bir bakışla kaligrafiyi de katmış ve sanatçı yaşadığı dünyayı kendi içselleştirmesi ile bütünlerken tüm dünyanın ortak kültürel mirası olan yazıyı yeniden keşfetmiştir.

Sanatçı ve sanat eseri arasındaki ilişki sanatın yaratıldığı ortam ve sanatı izleyenler ile aslında modern diye adlandırılan bu dönem içerisinde daha büyük oranda bir araya gelmiş ve sanat eseri sadece yaratıcısı, yaratıldığı kültürel ortam veya izleyicisi ile olan birebir bağından koparak içerisinde bir yandan hepsini barındıran, diğer yandan yaratıcısının öze ulaşma kaygısıyla kendine dönüp, kendini sorguladığı süreci yani sanat eserini yaratma sürecini tekrar ele almasını sağlamıştır. Bu sürecin önemli aktörlerinden olan kaligrafi artık sadece içerdiği dini veya seküler söylemleri değil sanatın ortak ifadesiyle bütünleşmiş ve farklı kültürlerin bir araya getirebilmiştir.

3. KAYNAKLAR

- [1] Arcasoy A., 1998, Seramik Teknolojisi, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No:457, s.1
- [2] Osterman Matthias, 2002, The Ceramic Surface, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press,), p.5
- [3] Lemmen, H. V., 2002, Architectural Ceramics. Buckinghamshire: Shire Yayınları p.19- 21
- [4] Okur E., 2007, Seramik Sanatında Bir Tasarım Ögesi Olarak Yazının Kullanımı, (Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir) s.34
- [5] <http://www.antikalar.com/v2/konu/konu0709.asp>, 18.04.2012
- [6] http://rogallery.com/Picasso/_picasso-hm-ceramic.htm 10.04.2012
- [7] Dr. Bernhard Sprengel Koleksiyonu, Hanover, <http://www.artchive.com/artchive/K/klee.html> 10.04.2012
- [8] <http://www.eliceramics.com> 10.04.2012
- [9] <http://www.galerie-melki.fr/category/artist/mathieu-georges#>, 13.04.2012
- [10] <http://www.newsaharagallery.com/Khaled.html> 09.04.2012
- [11] <http://www.favorinet.net/kim-kimdir/523187-ismail-hakki-oygar-ismail-hakki-oygar-kimdir-ismail-hakki-oygar-hakkinda/10.04.2012>
- [12] <http://sizdensize.milliyet.com.tr/GaleriDetay/455/8> 10.04.2012
- [13] http://tr.wikipedia.org/wiki/Zehra_%C3%87oban%C4%B1, 13.04.2012